УДК 343.982.3:623.442.7

Ю. Б. Макогон

САМОРОБНА ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. *У статті розглядаються особливості криміналістичного дослідження саморобної вогнепальної зброї, яка не входить до категорії традиційні вогнепальних засобів. Зокрема, аналізується різноманіття форм саморобної зброї, їх конструктивні елементи та способи виготовлення, що можуть бути використані для вчинення злочинів. Акцентовано увагу на важливості розробки ефективних методик і методів криміналістичних експертиз, спрямованих на ідентифікацію та дослідження таких видів зброї.*

Ключові слова: *саморобна зброя, вогнепальна зброя, криміналіситчне дослідження, балістичне дослідження.*

Annotation. *The article examines the features of forensic recearch of homemade firearms, which are nit included in the category of traditional firearms. In particular, the variety of forms of homemade weapons, their structural elements and manufacturing methods that can be used to commit crimes are analyzed. Attention is focused on the importance of developing effective methods and techniques of forensicexaminations aimed at identifying and studing such types of weapons.*

Keywords: *homemade weapons, firearm, forensic recearch, ballistic research*

Актуальність дослідження. Зростання виготовлення, поширення та застосування саморобної вогнепальної зброї серед осіб, які намагаються уникнути контролю за легальним обігом зброї, а також використанням таких конструкцій у тяжких насильницьких і корисливих кримінальних правопорушеннях. Саморобні зразки відрізняються різноманітністю технічних рішень, нестандартністю матеріалів і способів виготовлення, що ускладнює їх ідентифікацію, визначення справності, належність до категорії вогнепальної зброї та встановлення особливостей пострілу. Розвиток крим іналістичної техніки потребує удосконалення методів трасологічного, балістичного, матеріалознавчого й технологічного аналізу таких об'єктів, адже саме комплексне дослідження дозволяє встановити конструкцію, принцип дії, джерело виготовлення і можливий зв'язок конкретного зразка з кримінальним правопорушенням, що робить тему важливою для підвищення ефективності досудового розслідування та судової експертизи.

Метою даного дослідження є аналіз криміналістичного дослідження саморобної вогнепальної зброї.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом у суспільно-політичному житті значної ваги набув так званий людський фактор. Зокрема з прийняттям деяких нормативних актів, розширилися рамки законного самозахисту громадян України окремих професій від суспільно-небезпечних посягань на їх життя та власне майно. З урахуванням гуманізації окремих правомірних дій підрозділів органів поліції під час несення служби та позаслужбовий час, з'явилися нові види зброї з характеристиками, які не вписуються в поняття норм Кримінального кодексу України, а іноді навіть протирічять їм [1, с. 3].

Слід акцентувати увагу на тому, що у нормативних джерелах не закріплено поняття саморобної вогнепальної зброї, а у науковій літературі поняття «саморобна вогнепальна зброя» розглядається по-різному. Саморобна зброя – це зброя, яка виготовляється з підручних засобів без дотримання технічних умов, а під час її виготовлення можуть бути використані деталі заводської зброї (ствол, рамка тощо). Саморобна вогнепальна зброя зазвичай індивідуальна за своєю конструкцією, не має близьких загальновідомих аналогів та не потребує технічного обладнання для виготовлення, а також невибаглива у використанні. Також під саморобною зброєю розуміють предмет, що володіє необхідними елементами конструкції відповідного промислового або кустарного виду зброї, виготовлений без дотримання вимог технології промислового виробництва зброї і носить реальну небезпеку для людини під час її застосування, тобто відповідає трьом критеріям вогнепальної зброї – вогнепальності, надійності та зброярності. Як бачимо, науковці наголошують на тому, що саморобна вогнепальна зброя виготовляється особами власноручно без дотримання

технічних умов виробництва та з використанням деталей як самостійного виготовлення, так і окремих частин зброї промислового зразка. Таким чином, виокремлюють загалом визначення саморобної вогнепальної зброї як імітації вогнепальної зброї промислового зразка, виготовленої особами без відповідного на те дозволу із підручних матеріалів за допомогою загальнодоступних металообробних інструментів, яка за своїми технічними характеристиками та конструктивними особливостями придатна для здійснення пострілу та ураження цілі [2, с. 83].

Саморобну зброю (ще називають її атиповою) відрізняють від стандартної і кустарної такі ознаки: - всі її частини виготовлені саморобно непрофесійними зброярами в кустарних умовах; її слід розрізняти від переробленої зброї, виготовленої шляхом внесення значних змін кустарним або іншим способом в заводський екземпляр (наприклад, «обріз», виготовлений шляхом укорочення ствола і ложа гвинтівки або карабіну) і яку слід віднести до окремої групи; - грубе імітування заводської зброї, яке поступається якістю кустарній зброї і значно поступається стандартній; - має своєрідні балістичні і конструктивні характеристики, тому повинна розглядатися як самостійний вид вогнепальної зброї. Крім того, критикують існуючу в криміналістичній літературі класифікацію атипової зброї з поділом на саморобну, перероблену і комбіновану, вважаючи недоцільним об'єднання в ній двох критеріїв - за способом виготовлення та устроєм частин і механізмів зброї [3, с. 152].

Щодо криміналіситчного дослідження, то виявлену зброю фіксують за допомогою фотозйомки та описують в протоколі огляду. При огляді зброї необхідно дотримуватися певних правил. Так, при огляді бойової зброї необхідно: встановити, чи знаходиться курок на бойовому або запобіжному взводі та чи є патрон у патроннику; витягти магазин, оглянути його поверхню; розрядити зброю; вжити заходів щодо відшукання слідів; оглянути внутрішню поверхню каналу ствола для виявлення слідів пострілу у вигляді нагару, незгорілих порошинок; встановити, чи немає яких-небудь ушкоджень на зброї або чи не відсутні які-небудь частини; визначити наявність або відсутність запаху пороху в каналі ствола. Як правило у протоколі огляду про зброю слід вказати: місце виявлення, відстань від двох нерухомих об'єктів, положення ствола зброї, вид, систему, наявність і зміст маркувальних позначок, номер зброї або її частин, загальний стан зброї, положення курка, запобіжника, кожуха затвора, наявність патрона (гільзи) у патроннику, магазині (барабані), слідів пальців на зброї, кіптяви і нагару, сторонніх часток у стволі та слідів запаху порохових газів [4, с. 83].

Методика ідентифікаційних досліджень атипової вогнепальної зброї розроблена на науковій основі теорії криміналістичної ідентифікації. Науковими передумовами судово-балістичної ідентифікації атипової вогнепальної зброї є: а) теоретичні положення криміналістичної ідентифікації; б) загальні положення балістики; в) судово-балістичні відомості про особливості атипової зброї (бойова і конструктивна характеристика зброї, боєприпасів і ін.); г) дані трасології про індивідуальність і стійкість зовнішньої будови об'єктів. Судові експертизи зазначених об'єктів вирішують питання як ідентифікаційного характеру, так і неідентифікаційного. У процесі їх проведення вирішуються три основні завдання: віднесення предмета до вогнепальної зброї; придатність до стрільби; встановлення наявності або відсутності тотожності і групової приналежності. В методичних цілях криміналістичні ідентифікаційні дослідження в літературі поділяють на декілька взаємозв'язаних і послідовно проводимих стадій. На кожній стадії вирішуються специфічні завдання за допомогою притаманних їй методів і прийомів, використовуються різні науково-технічні засоби. В ідентифікаційних дослідженнях атипової зброї метою експерта є: а) отримання експериментальних відображень об'єктів, що перевіряються, в певних умовах; б) встановлення стійкості індивідуальної сукупності ознак; в) виявлення умов слідоутворення; г) виявлення, пояснення причин і меж варіаційності ознак для включення їх в ідентифікаційну сукупність; д) з'ясування механізму утворення слідів на снарядах і гільзах для визначення індивідуальних і стійких ознак у слідах; є) з'ясування впливу на слідоутворення різних факторів [1, с. 13].

Експериментальна стрільба є однією з основних методик ідентифікації зброї. Вона проводиться у балістичних стендах або на стрілецьких майданчиках з дотриманням безпеки та постійності умов. Мета – отримання контрольних зразків куль і гільз із підозрюваної зброї для їх порівняння з матеріалами, вилученими з місця події. Така стрільба дає змогу врахувати енергію пострілу, роботу механізмів і динаміку утворення слідів на боєприпасах. Застосування балістичних стендів ефективне тоді, коли необхідно забезпечити фіксацію зброї та мінімізувати сторонній вплив на сліди. Найчастіше використовують механічні фіксатори, зокрема стенд типу СБ-1, який дає змогу здійснити контрольований постріл. Під час дослідження саморобної чи зміненої зброї це також

забезпечує безпечне дистанційне приведення її в дію. З розвитком технологій зросло значення цифрових і автоматизованих систем. Однією з провідних є IBIS (Integrated Ballistic Identification System), яка зіставляє зображення куль і гільз за тисячами параметрів. Вона дає змогу не лише ідентифікувати зброю, але й встановлювати зв'язки між кримінальними правопорушеннями. В Україні IBIS використовується Експертною службою МВС для міжрегіонального пошуку збігів. Перспективним напрямом є використання 3D-сканування для створення цифрових моделей куль і гільз. Цей метод забезпечує високоякісну візуалізацію поверхонь, просторовий аналіз нарізів і мікроподряпин, а також дистанційне порівняння в цифровому середовищі. Разом з алгоритмами машинного навчання це відкриває шлях до автоматизованої ідентифікації, що пришвидшує експертизу та підвищує її об'єктивність [5, с. 78].

Отже, криміналістичне дослідження саморобної вогнепальної зброї засвідчує необхідність її всебічної технічної ідентифікації з урахуванням нестандартних конструкцій, матеріалів та способів виготовлення, що істотно впливають на механізм пострілу і характер слідів. Проведення комплексних балістичних, трасологічних, хімічних та технологічних досліджень дозволяє встановити придатність таких зразків до стрільби, визначити їх криміналістичну класифікацію, джерело походження і потенційний зв'язок із конкретною подією.

Висновки. Саморобна зброя становить значну загрозу через її виготовлення поширення та використання у протиправній діяльності, вона може бути як повністю саморобною так і модифікованою або складатися з частин, які легко придбати, що ускладнює її виявлення та аналіз. Криміналістичне дослідження такої зброї вимагає специфічних методик, включаючи аналіз конструктивних особливостей, механізму дії та слідів, залишених при використанні. Експерти повинні мати спеціалізовані знання і доступ до сучасних технологій для встановлення походження зброї, оцінки її потужності та функціональності. Це дозволяє ефективніше проводити розслідування та підвищувати якість доказової бази. Законодавче врегулювання та навчання фахівців є важливими кроками для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Кофанов А.В. Проблемні аспекти криміналістичного дослідження деяких зразків атипової вогнепальної зброї та конструктивно схожих із нею пристроїв. 2020. С. 1-15. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c8b3f3c4-1d96-44a6-a90a-79aba37d6583/content (дата звернення: 13.11.2025).

2. Ковальова О.В. Саморобна вогнепальна зброя: поняття, ознаки, криміналістичне дослідження. Правовий часопис Донбасу. 2025. С. 82-87. URL: http://ljd.dnuvs.ukr.education/index.php/ljd/article/view/338 (дата звернення: 13.11.2025).

3. Троценко А.М. Специфічні умови криміналістичного дослідження саморобної вогнепальної зброї в Україні. 2019. С. 149-157. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2019/3_2019.pdf#page=149 (дата звернення: 13.11.2025).

4. Копча Н.В. Дослідження вогнепальної та холодної зброї: поняття, класифікація. 2022. С. 82-86. URL: https://iepd.hu/wp-content/uploads/2022/11/Materials_VI_2022-2.pdf#page=82 (дата звернення: 13.11.2025).

5. Гусак А.П. Криміналістична ідентифікація зброї та боєприпасів у процесі розслідування злочинів. Правовий часопис Донбасу. 2025. С. 76-80. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/28856/1/2523-4269-2025-91-76-81.pdf (дата звернення: 13.11.2025).

Макогон Юрій Борисович *– судовий експерт сектору досліджень зброї відділу криміналістичних видів досліджень Вінницького НДЕКЦ МВС, Вінницький НДЕКЦ МВС, м.Вінниця, e-mail: mayb1989@ukr.net*

Makogon Yuriy Borysovych *– forensic expert of the weapons research sector of the forensic research department of the Vinnytsia Research and Development Center of the Ministry of Internal Affairs, Vinnytsia Research and Development Center of the Ministry of Internal Affairs, Vinnytsia, e-mail: mayb1989@ukr.net*